

Veli-Pekka Viljanen

HE 174/2024 vp laiksi sairausvakuutuslain 3 luvun 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan perustuslakivaliokunta 14.2.2025

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 2 momentin mukaisesti perustuslakivaliokunnalta lausuntoa sääntelyn suhteesta perustuslakiin. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan saaman selvityksen mukaan on epäselvää, asetetaanko sääntelyssä naisparit ja yksin hoitoon hakeutuvat naiset heteroseksuaalisessa parisuhteessa eläviä henkilöitä epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella ilman hyväksyttävää perustetta. Lisäksi sosiaali- ja terveysvaliokunta pyytää saamansa selvityksen perusteella lausuntoa sääntelystä yhdenvertaisuuden näkökulmasta myös tilanteessa, jossa ihmisen hedelmättömyyden syy jää lääketieteellisesti tunnistamatta.

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt asiantuntijoita lausunnossaan kiinnittämään huomiota myös asiaan liittyvään valiokunnan aikaisempaan lausuntokäytäntöön (erit. PeVL 16/2006 vp).

Hallituksen esityksessä ehdotetaan sairausvakuutuslain 3 luvun 3 §:ää muutettavaksi siten, että korvattaviin tutkimus- ja hoitotoimenpiteisiin lisätään naistentautien ja synnytysten erikoislääkärin määräämä hedelmöityshoitoon kuuluva tutkimus- ja hoitotoimenpide.

Esityksen perustelujen mukaan sairausvakuutuksen yksityisen hoidon ja tutkimuksen korvausten peruseriaatteiden mukaisesti hedelmöityshoitojen korvaus koskisi hoitoja saavan henkilön sairaudesta johtuvia hoitoja. Muusta kuin sairaudesta johtuvista syistä annettavaa hedelmöityshoitoa ei korvattaisi (HE, s. 10). Korvattavuuden rajaaminen sairausperusteeseen jättää perustelujen mukaan korvauksen ulkopuolelle samaa sukupuolta olevat pariskunnat ja itselliset naiset siltä osin, kuin lapsettomuuden syyksi ei ole osoitettavissa sairautta. Korvattavuuden ulkopuolelle jäävät myös muut tilanteet, joissa hedelmöityshoitoa edeltävän tutkimuksen yhteydessä on päädytty siihen, ettei lapsettomuuden taustalta löydy varsinaista sairautta, vaan kyse on muusta syystä johtuvasta lapsettomuudesta. Esimerkkinä hallituksen esityksessä mainitaan ikääntymiseen liittyvä munasolujen määrän väheneminen (ks. HE, s. 13).

Hedelmöityshoitojen korvattavuuden rajaaminen vain sairauteen perustuviin hedelmöityshoitoihin perustuu sairausvakuutuslain yleisiin korvausperiaatteisiin, joiden mukaan sairausvakuutuksesta on mahdollista korvata vain sairauteen perustuvia hedelmöityshoidon kustannuksia (HE, s. 18). Korvattavuuden yleiset periaatteet on määritelty sairausvakuutuslain (1224/2004) 2 luvun 2 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan vakuutetulla on oikeus saada tässä laissa erikseen säädetyn omavastuuosuuden ylittävältä osalta korvausta tarpeellisista sairaanhoidon kustannuksista sekä raskauden ja synnytyksen aiheuttamista tarpeellisista kustannuksista. Tätä periaatetta ei ehdoteta nyt muutettavaksi.

Hallituksen esityksen perusteella on selvää, että samaa sukupuolta olevat pariskunnat ja itselliset naiset eivät pääsääntöisesti pääse osalliseksi hedelmöityshoitojen KELA-korvauksista. Tämä johtuu siitä, että heidän osaltaan normaalitapauksissa hedelmöityshoitojen syynä ei ole sairaudesta johtuva lapsettomuus. Tämän vuoksi hallituksen esitystä on tältä osin arvioitava perustuslain 6 §:n 1 ja 2 momentissa turvatus yhdenvertaisuuden ja syrjinnän kiellon valossa.

Perustuslakivaliokunta on aikaisemmissa hedelmöityshoitoa koskevissa lausunnoissaan ottanut kantaa ehdotuksiin, joissa yksinäisille tai rekisteröidyissä parisuhteissa eläville naisille voidaan antaa hedelmöityshoitoa, mutta vain tiukemmin edellytyksin kuin avioliitossa tai avoliitossa oleville naisille (PeVL 59/2002 vp, PeVL 16/2006 vp). Lausunnoissaan valiokunta on viitannut perustuslain 6 §:ää koskevaan yleiseen tulkintalinjaansa, jonka mukaan yhdenvertaisuusperiaatteesta ei voi johtua tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn. Keskeistä on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Valiokunta on todennut, että lakiehdotuksissa asetetaan henkilöitä eri asemaan siviilisäätynsä ja osaksi myös sukupuolisen suuntautumisensa kannalta. Kun kuitenkin otettiin huomioon hedelmöityshoidon ”lääketieteellinen tarkoitus auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtoaan kärsiviä henkilöitä”, ei lakiehdotuksia voitu näiltä osin pitää perustuslainvastaisena. Valiokunta korosti, että ehdotetut erot, ”jotka liittyvät kiinteästi yhteiskunnan arvovalintoihin”, mahtuivat valiokunnan pitkäaikaiseen tulkintakäytäntöönkin verrattuna lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle (ks. PeVL 59/2002 vp, s. 2-3, PeVL 16/2006 vp, s. 2).

Perustuslakivaliokunta on sen sijaan pitänyt perustuslain 6 §:n kannalta lähtökohtaisesti ongelmallisena ehdotusta, jonka mukaan hedelmöityshoidot olisi rajattu vain miehen ja

naisen muodostamiin parisuhteisiin. Valiokunta ei kuitenkaan vuoden 2006 valtiopäivillä antamassaan lausunnossa pitänyt tätäkään ehdotusta säätämisjärjestykseen vaikuttavalla tavalla suoranaisesti perustuslainvastaisena. Valiokunta totesi, että ”ottaen kuitenkin erityisesti huomioon tarkoituksen auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtoaan kärsiviä ihmisiä ehdotettu sääntely arvovalintoineen mahtuu lainsäätäjälle kuuluvan harkintavallan piiriin eikä ole ristiriidassa perustuslain 6 §:n kanssa” (PeVL 25/2006 vp, s. 2).

Ehdotettu sääntely poikkeaa kyseisistä 2000-luvun alun hedelmöityshoitoja koskevista arviointitilanteista. Niissä on ollut kyse hedelmöityshoitojen saamisen edellytyksistä. Ehdotettu sääntely ei merkitsisi muutosta nykyiseen hedelmöityshoitoja koskevaan lainsäädäntöön, joka määrittelee hedelmöityshoitojen saamisen edellytykset ja joka nykyisellään mahdollistaa myös samaa sukupuolta olevien parien ja itsellisten naisten hedelmöityshoidot. Hallituksen esityksessä muutettaisiin ainoastaan yksityisessä terveydenhuollossa annettujen hedelmöityshoitojen korvattavuutta mahdollistamalla tällaisten hoitojen korvaukset sairausvakuutuslain yleisten korvausperiaatteiden mukaisesti. Tältä osin voidaan merkitystä antaa sille, että hedelmöityshoitojen osalta noudatettaisiin yleisiä korvausperiaatteita, jotka raskaudesta ja synnytyksestä johtuvia kustannuksia lukuun ottamatta liitvät korvattavuuden sairausperusteisiin kustannuksiin.

Tällaisessa yksityisten hoitojen korvattavuutta koskevassa asiayhteydessä ei tutkimusten ja hoitojen korvattavuuden liittämistä sairausperusteisuuteen voida nähdäkseni pitää mielivaltaisena tai muutoinkaan epäasianmukaisena. Lakiehdotus ei vaikuta esimerkiksi samaa sukupuolta olevien parien ja itsellisten naisten mahdollisuutta saada hedelmöityshoitoja julkisesta terveydenhuollosta eikä myöskään yksityisen terveydenhuollon piiristä, joskin jälkimmäisessä tilanteessa heille hedelmöityshoidosta maksettavaksi jäävät kustannukset nousevat jonkin verran suuremmiksi kuin sairausperusteisia hoitoja saaneilla. Lakiehdotuksen tarkoituksena on lisätä hedelmöityshoitoja sairautensa perusteella tarvitsevien mahdollisuuksia hakeutua hoitoihin yksityiselle sektorille ja edistää syntyvyyttä (HE, s. 1 ja 10). Lain syntyvyyden edistämistä koskevien tavoitteiden kannalta olisi sinänsä perusteltua laajentaa yksityisellä sektorilla toteutettujen hedelmöityshoitojen korvattavuus myös sairausperusteen ulkopuolella toteutettaviin hoitoihin. Katson kuitenkin, että yksityisellä sektorilla toteutettujen hedelmöityshoitojen korvattavuuden rajaamisella sairausvakuutuslain yleisten periaatteiden mukaisesti sairausperusteisiin hoitoihin on tällaisessa asiayhteydessä perustuslain 6 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitetut hyväksyttävät perusteet, erityisesti kun otetaan huomioon perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen

soveltamistapauksissa lainsäätäjälle kuuluvasta harkintamarginaalista. Asiassa on merkitystä nähdäkseni myös sillä, että sairausperusteisuus korvauksen edellytyksenä on sairausvakuutuslaissa omaksuttu yleinen periaate.

Käsillä olevan ratkaisutilanteen ulkopuolella näen tarpeelliseksi tässä yhteydessä kiinnittää huomiota siihen, että edellä mainituissa perustuslakivaliokunnan arvioinneissa (PeVL 59/2002 vp, PeVL 16/2006 vp, PeVL 25/2006 vp) annettiin nimenomaista merkitystä sääntelyn liittynälle ”yhteiskunnan arvovalintoihin”. Tällä viittauksella arvovalintoihin ja niiden lainsäätäjän harkintavallan piiriä laajentavaan vaikutukseen perusteltiin aikanaan heteroseksuaalisessa parisuhteessa olevien parien erityisasemaa suhteessa samaa sukupuolta oleviin pareihin säädettäessä hedelmöityshoitojen saamisedellytyksistä. Sitten Suomessa on hyväksytty avioliittolain muutoksella myös samaa sukupuolta olevien avioliitot. Tämä osoittaa yhteiskunnallisten arvostusten ja arvojen perustavanlaatuisesta muutosta, jolla on nähdäkseni merkitystä myös perustuslain tulkinnassa. Nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa ei siten ole nähdäkseni valtiosääntöoikeudelliselta kannalta enää hyväksyttävää perustella miehen ja naisen muodostaman parisuhteen ja samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteen erilaista kohtelua aikaisempaan tapaan yhteiskunnan arvovalinnoilla (vrt. PeVL 1/2017 vp). Tähän nähden perustuslakivaliokunnan kannanottoa käsiteltävänä olevassa asiassa ei voida perustaa pelkästään valiokunnan aikaisempien hedelmöityshoitoja koskevien lausuntojen varaan.